

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1976.2.05>

M. RUBIN

LOOMAKASVATUSHOONETE EHITAMISEST EESTI NSV KOLHOOSIDES JA SOVHOOSIDES AASTAIL 1950—1958

Eesti küla revolutsiooniline uuenemine lõppes põllumajanduse kollektiviseerimisega, mis teostus põhiliselt aastail 1949—1950. Sotsialistlike ümberkorraldustega loodi tingimused suurtootmise ulatuslikuks arendamiseks. Et sotsiaal-majanduslike suhete areng mõne aja vältel edestas põllumajanduse materiaal-tehnilise baasi rekonstrueerimist, oli noorte ühismajandite pakilisemaid ülesandeid sotsialistlikuks suurtootmiseks vajalike tingimuste loomine.

Eestis on põllumajanduse peamine tootmisharu loomakasvatus, see pärast tuli kolhoosidel ja sovhoosidel kõigepealt asuda rajama ajakohaseid loomakasvatushooneid ja söödahoidlaid.

Kolhooside esialgse loomakasvatushoonete fondi moodustasid ühistatud taluload. Esimestel kolhoosiaastatel pidid need rahuldama majandite vajadusi, kuid enamasti ei olnud neis võimalik töid mehhaniseerida. Mõnevõrra parem oli olukord sovhoosides ja teistes riiklikes majandites, sest need olid loodud põhiliselt endistest riigimõisatest ja suurtaludest, kus olid suuremad tootmishooned juba olemas. Pealegi ehitasid sovhoosid talle ja lautu juurde: esimese viie sõjajärgse aasta jooksul suurenes sovhoosides lehma- ja vasikalautade pind vastavalt 1,2 ja 4,1 korda, sigalate pind 4,8 ja hobusetallide oma 1,4 korda.¹

Kolhoosidel oli 1950. aasta 1. jaanuaril 8714 hobusetalli, 9066 lehma ja 2479 vasikalauta ning 3321 sigalat (vastavalt 101,5, 131,7, 51,7 ning 64,5 tuh. looma jaoks),² seega iga põllumajandusliku artelli kohta umbes 3 hobusetalli ja lehmalauda ning 1 vasikalaut ja sigala (keskmine mahutavus vastavalt 12 hobust, 15 lehma, 21 noorveist ja 19 siga).³ Vabariigi ulatuses võetuna oli võimalik kogu tolleaegsete kolhooside ühiskari lautadesse paigutada, sest olemasolevad loomakasvatushooned mahutasid rohkemgi produktiivloomi ja hobuseid, kui neid oli ühistamisega kolhoosidesse koondatud. Kuid samal ajal, kui ühtedes majandites oli kohti piisavalt, ei jätkunud neid teistes ning loomad tuli paigutada kolhoosnikuile kuuluvaisse lautadesse või ajutiselt kohandatud hoonetesse.⁴ Olemasolevad hooned ei vastanud ka ühiskarja struktuurile (lehmade paigutamiseks jäi kohti üle, noorveiste ja hobuste tarvis tuli puudu).

¹ Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riiklik Keskarhiiv (=ORKA), f. R-10, nim. 11, s.-ü. 116, l. 25.

² NSV Liidu Rahvamajanduse Riiklik Keskarhiiv (=NSVL RRKA), f. 7486, nim. 7, s.-ü. 855, l. 45, 50.

³ Sealsamas, l. 90.

⁴ ORKA, f. R-10, nim. 11, s.-ü. 111, l. 75.

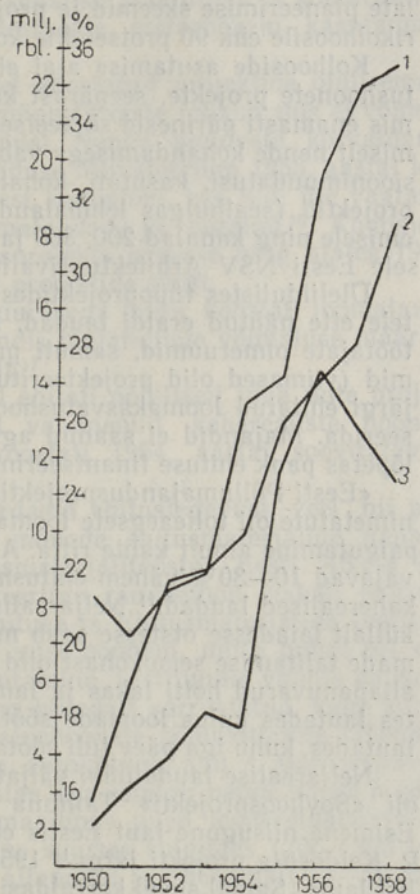
Ehitamist alustati juba esimesel kolhoosiaastal, kuid esialgu ei olnud see kuigi ulatuslik — 1949. aasta jooksul valmis ainult 7 talli, 6 lehma- ja 3 vasikalauta, 4 sigalat ning 2 kanalad.⁵

Sovhoosides oli 1950. aasta lõpuks ühte hoonesse paigutatud tunduvalt rohkem loomi — keskmiselt 27 lehma, 121 noorveist või 115 siga. Kuid ka sovhoosides ei jätkunud loomakasvatushooneid ja 1950. aastal oli näiteks Eesti NSV Sovhooside Ministeriumi majandites lehmade arv 6,6%, vasikate 78,3%, sigade 49%, kanade 58,7% ja hobuste arv 13,6% suurem kui lautade ja tallide normaalne mahutavus.

Kolhooside esimene tööaasta näitas, et väikesed ühismajandid ei suuda eraldada küllaldaselt vahendeid kapitalmahutusteks. Aastail 1949—1952 toimunud põllumajanduslike artellide ühinemise tulemusena nende majanduslikud võimalused paranesid. Eriti märgatavalt kasvasid kolhooside sisetulekud pärast NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumit, mille otsuste põhjal tõsteti põllumajandusasaduste kokkuostu- ja varumishindu, vähendati kohustuslikke müüginorme ja suurendati majanditele antavaid riiklikke krediite.

Kokku tehti vaadeldavail aastail kapitalmahutusi põllumajandusse 221,9 milj. rubla ulatuses, millest riiklikud kapitalmahutused moodustasid 124,8 milj. rubla ehk 56,2% ja kolhooside kapitalmahutused 97,1 milj. rubla ehk 43,8%. Võrreldes 1950. aastaga olid summad kapitalmahutusteks 1958. aastal ligi 3,7 korda suuremad (riiklikud vahendid kasvasid 2,7 ja kolhooside omad 6,6 korda; vt. joon. 1).

Põllumajandusettevõtete varustamiseks tootmishoonete, maaparandus- ja elektrifitseerimisprojektidega moodustati 1951. aastal Riiklik Projekterimisinstituut «Eesti Põllumajandusprojekt» (hiljem ühendati sellega Eesti Metsamelioratsiooni Ekspeditsioon ja projekterimisinstituut «Sovhoosprojekt»)⁶ «Eesti Põllumajandusprojekti» tegevuse algetapil oli päevakorras kolhoosikeskuste planeerimine ja traktorijaamade projektide koostamine, kuna loomakasvatushoonete projekterimine jäi tagaplaanile. Muudatused põllumajandusettevõtete suuruses ja struktuuris tõid kaasa lisaulesandeid ja seetõttu jõuti 1957. aasta alguseks koostada kolhoosiasu-

Joon. 1. Kapitalmahutused Eesti NSV põllumajandusse aastail 1950—1958 (võrreldavais hindades; 1961. a. vääringus). 1 riiklikud kapitalmahutused, 2 kolhooside kapitalmahutused, 3 kogu rahvamajanduse kapitalmahutused (%-des).

⁵ NSVL RRKA, f. 7486, nim. 7, s.-ü. 855, l. 45, 50, 55.

⁶ R. Kaar, Kümme aastat «Eesti Põllumajandusprojekti». «Sotsialistlik Põllumajandus» 1961, nr. 13, lk. 606.

late planeerimise skeemid ja projektid 846 põllumajanduslikule ja 19 kalurikolhoosile ehk 90 protsendile kooperatiivmajandest.⁷

Kolhooside asutamise ajal ei olnud vabariigis kohalikke loomakasvatushoonete projekte, seepärast kasutati esialgu üleliidulisi tüüpprojekte, mis enamasti pärinesid sõjaelsest ajast. Aastatel 1951—1954 piirduti peamiselt nende kohandamisega vabariigi oludele (tehti mõningaid konstruktsioonimuudatusi, kasutati kohalikke ehitusmaterjale).⁸ Mõningad tüüpprojektid (sealhulgas lehmalaudad 50 ja 100 loomale, sigalad 10 ja 15 emisele ning kanalad 200, 300 ja 500 kanale) koostas neil aastail toleaegele Eesti NSV Arhitektuurivalitsusele allunud «Estonprojekt».⁹

Üleliidulistes tüüpprojektides olid lehmadele, noorloomadele ja vasikatele ette nähtud eraldi laudad. Loomalautades puudusid piimahoidlad ja töötajate olmeruumid, samuti profülaktoorium, poegimis- ja vasikateruumid (viimased olid projekteeritud vasikalauda juurde). Nende projektide järgi ehitatud loomakasvatushoonetes oli raske farmitöid õigesti organiseerida. Majandid ei saanud aga projekte muuta, sest niisugusel juhul lõpetas pank ehituse finantseerimise.¹⁰

«Eesti Põllumajandusprojektis» tehtud analüüsist ilmselg, et peale ülalnimetatute oli toleaegete loomakasvatushoonete puuduseks ka loomade paigutamine ainult kahte ritta. Arvutused näitasid, et neljarealsed laudad vajavad 10—30% vähem ehitusmaterjali ja on umbes 15% odavamad kui kaherealised laudad.¹¹ Neljarealise lauda eeliseks on ka asjaolu, et hoone küllalt laiadesse otstesse saab mahutada kõik vajalikud abiruumid. Loomade talitamise seisukohast olid paremad need laudatüübid, kus sööda- ja allapanuvarud hoiti lakas ja laudaga kokku ehitatud hoidlates. Niisugustes laudades kulus loomade söötmiseks 1,5—2 korda vähem inimtööd kui laudades, kuhu iga päev tuli sööta vedada.¹²

Neljarealise laudatüübi väljatöötamise pioneeriks üleliidulises ulatuses oli «Sovhoosprojekti» Tallinna filiaal peainsener H. Papi juhtimisel. Esimene niisugune laut Eestis ehitati Võru rajoonis vanast mõisalaudast R. Keldosilla projekti järgi.¹³ 1952. aasta suvel valmis juba mitu neljarealist lautu. Samal suvel korraldasid Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ehituse ja Ehitusmaterjalide Instituut koos Kolhooside Abistamise Komisjoniga teaduslik-tehnilise sessiooni, kus arutati kolhoosiasulate planeerimist, põllumajandusehitiste projekteerimist ja kohalike ehitusmaterjalide kasutamist. Nimetatud laudatüüp sai arutelul positiivse hinnangu ja tuli peatselt kasutusele ka teistes liiduvabariikides. Nii näiteks ehitati olemasolevaid andmeil Leedu NSV-s 1955. aastal kolmandik loomalautu selle projekti järgi.¹⁴

1953. aastal tehti «Eesti Põllumajandusprojektile» ülesandeks projekteerida neljarealine laut 100 ja 200 loomale, sigala 30 emisele ja kanala 800 kanale.¹⁵ Uueks etapiks maahituse ajaloos kujunesidki aastad 1954—

⁷ ORKA, f. R-6, nim. 13, s.-ü. 101, l. 76.

⁸ V. Alver, R. Keldosild, Loomakasvatushoonete projekteerimisest «Eesti Põllumajandusprojektis». RPI «Eesti Põllumajandusprojekti» tööst. Kogumik. Tallinn, 1962 (edaspidi: V. Alver, R. Keldosild, 1962), lk. 55—56.

⁹ H. Keernik, Ehitustööde organiseerimine kolhoosides. «Sotsialistlik Põllumajandus» 1950, nr. 3 (edaspidi: H. Keernik, 1950), lk. 229.

¹⁰ Rakvere Rajooni Riiklik Arhiiv, f. 753, nim. 1, s.-ü. 336, l. 3.

¹¹ R. Kaar, Põllumajanduslike tootmishoonete projekteerimise kogemusi. Eesrindlike ehituskogemusi Eesti NSV-s. Artiklite kogumik nr. 1. Tallinn, 1956 (edaspidi: R. Kaar, 1956), lk. 10.

¹² Ratsionaalse põllumajandussüsteemi alused Eesti NSV-s. Käsikiri ENSV TA Teaduslikus Keskarhiivis. Tallinn, 1958, lk. 166.

¹³ V. Alver, R. Keldosild, 1962, lk. 57.

¹⁴ R. Kaar, 1956, lk. 70.

¹⁵ ORKA, f. R-6, nim. 13, s.-ü. 45, l. 5.

1958. Seda aega iseloomustavad uute, kohalike plaaniliste ja konstruktiivsete lahenduste rakendamine ja hoonestusala otstarbekam kasutamine. Kõige üldisemaks sai neljarealine laut.

Eestis 1950. aastate esimesel poolel koostatud projektide olulisemaid puudusi oli erinevate tüüpdetailide ja tüüpmõõtmete rohkus, mis ei võimaldanud massilist tsentraliseeritud tootmist. Nende puuduste kõrvaldamiseks moodustas Eesti NSV Põllumajanduse Ministeerium 1955. aastal loomakasvatuse ja ehitusala spetsialistidest komisjoni, kes pidi üle vaatama uute projektide järgi valminud loomalaudad ja sigalad.¹⁶ Komisjoni märkused võttis «Eesti Põllumajandusprojekt» arvesse ning alates 1956. aasta kevadest ehitati juba täiendatud projektide järgi.

Et kolhoosidel oli vaja erisuguse suurusega lautu, koostati loomalauda ja sigala tüüpseksiooni joonis. See andis majanditele võimaluse määrata lauda suurus oma vajadustele vastavalt.¹⁷

Kuigi 1950. aastate esimesel poolel ehitati põhiliselt juba uute projektide järgi, kasutas mõni majand veel vananenud, kaherealiste hoonete projekte. Et seda edaspidi vältida, koostati 1954. aastal soovitatavate tüüpprojektide nimekiri.

1950. aastate esimesel poolel pidurdasid ehitustegevust veel nii projekteeritavate hoonete kallidus kui ka mõnede ehitusmaterjalide nappus. Kuid juba neil aastail hakkas ehitusmaterjalitööstus Eesti NSV-s kiiresti arenema. Võeti kasutusele monteeritav raudbetoon, hakati ehitama industriaalmeetodil. Eesti NSV TA Ehituse ja Ehitusmaterjalide Instituut asus 1952. aasta lõpul projekteerima uusi hooned, mille puhul oli ette nähtud kohalike ehitusmaterjalide kasutamine. Instituudis valmis ka suurplokkidest vundamenti ja seintega ning hõredalt sarrustatud, kahe kumerusega võlvidest katusega loomakasvatushoonete põhimõtteline lahendus. Detailide kaal lubas neid monteerida autokraana abil.¹⁸ Monteeritavate detailide kasutamist maehituses takistas aga esialgu nende kõrge hind.

Aastail 1956—1958 levisid kogu maailmas uued loomapidamisviisid: karja vabapidamine, sigade nuumamine suurtes sulgudes (200—300 siga sulus) ning kanade pidamine sügaval allapanul ja tihedamalt (5—10 kana 1 m² põrandapinna kohta).¹⁹ Ka meil propageeriti ja hakati kasutama nn. vabalautu, kuid nad ei õigustanud end: et puudus vastav söödabaas, oli vabalaudas pidamise tagajärjeks piimatoodangu tunduv langus.

Ehitustegevuse hoogustumisega kaasnesid kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed muutused majandite tootmishoonete fondis. Aastatel 1951—1958 valmis Eesti NSV kõigis kolhoosides uus- või ümberehitistena loomakasvatushooneid 16,3 tuh. hobusele, 110,0 tuh. lehmale, 19,2 tuh. noorveisele, 172,1 tuh. seale, 22,6 tuh. lambale ja 640,9 tuh. kodulinnule (vt. tabel 1).²⁰

Aastakümne algul kasutusele võetud hoonete seas olid tunduvas ülekaalus uteks vajadusteks kohandatud endised talulaudad ja -tallid. Tallide, vasika- ja lambalautade osas piirduti 2—3 esimesel kolhoosiaastal peamiselt ümberehitusega. Valdava osa uusehitistest moodustasid lehmalaudad, sigalad ja kanalad.

Nagu nähtub tabelist 1, vähenes 1952. aastast alates kasutuselevõetud loomakasvatushoonete loomakohtade arv tunduvalt. Põhiliselt tulenes see positiivsest nihkest ehitustegevuses: vanade hoonete kohandamine

¹⁶ R. Kaar, 1956, lk. 72.

¹⁷ Sealsamas, lk. 72—73.

¹⁸ V. Polonski, Ehitustegevuse arendamise suundadest Eesti NSV kolhoosides, MTJ-des ja sovhoosides. Käsikiri ENSV TA Teaduslikus Keskarhiivis. Tallinn, 1953, lk. 5—6.

¹⁹ V. Alver, R. Keldosild, 1962, lk. 58.

²⁰ ORKA, f. R-6, nim. 13, s.-ü. 16, l. 1—53; s.-ü. 29, l. 87—92; s.-ü. 37, l. 1—54; s.-ü. 42, l. 95; s.-ü. 59, l. 8; s.-ü. 77, l. 126; s.-ü. 97, l. 5—7; s.-ü. 115, l. 91—93.

Tabel 1

Kolhoosides aastail 1951—1958 uus- ja ümberehitistena valminud loomakasvatushoonete mahutavus (tuhandetes loomakohtades)

Aasta	Tallid	Lehmalaudad	Vasikalaudad	Sigalad	Lambalaudad	Kanalad
1951	10,6	26,2	12,1	33,5	13,2	213,4
1952	2,4	18,0	2,0	16,5	6,5	106,1
1953	1,0	11,2	1,5	11,0	1,8	50,8
1954	0,8	15,6	1,1	13,3	0,8	47,8
1955	0,4	12,2	1,2	11,6	—	46,9
1956	0,5	10,7	0,7	20,4	—	61,7
1957	0,3	8,4	0,2	32,8	0,1	53,5
1958	0,3	7,7	0,4	33,0	0,2	60,7

(see võimaldas korraga ära paigutada suurt hulka loomi) asendus uute ehitamisega, mis nõudis küll rohkem aega ja kulu, kuid parandas oluliselt loomakasvatuse materiaalsel baasi.

Uha rohkem hakati kasutama korduvaid või tüüpprojekte, eelkõige lehmalautade, sigalate ja kanalate ehitamisel. Nii asusid aastail 1955—1958 ehitatud loomakohtadest lehmade osas 63—72%, sigade osas 70—76%²¹ ja kodulindude osas 52—85% tüüpprojektide järgi ehitatud hoonetes. Mõnevõrra vähem leidsid tüüpprojektid kasutamist vasikalautade (23—57% mahutavusest) ja hoopiski tagasihoidlikult tallide (11—20%) ehitamisel.²²

Tabelist 2 näeme, missugused muudatused toimusid ajavahemikus 1953—1958 tüüpprojektide järgi ehitatud loomakasvatushoonete kogumahutavuses.²³

Tabel 2

Kolhoosides aastail 1953—1958 tüüpprojektide järgi ehitatud loomakasvatushoonete mahutavus (tuhandetes loomakohtades, aasta lõpu seisuga)

Aastad	Tallid	Lehmalaudad	Vasikalaudad	Sigalad	Lambalaudad	Kanalad
1953	2,2	22,8	2,0	17,1	1,0	128,4
1954	3,8	35,3	2,5	25,3	1,8	174,7
1955	3,8	40,0	2,5	30,6	2,2	196,6
1956	2,0	48,0	2,4	42,3	2,0	217,7
1957	2,1	52,8	2,5	55,3	1,8	227,0
1958	5,2	52,5	2,1	73,9	1,4	212,0

Eriti märgatavalt suurenes tüüpprojektide järgi ehitatud sigalate ja lehmalautade mahutavus. Kui 1953. aastal mahutasid niisugused sigalad 17,1 tuh. siga, siis 1958. aastal juba 73,9 tuh., seega üle nelja korra rohkem. Üle kahe korra suurenes ka ajakohastes lautades peetavate lehmade

²¹ Ei ole arvestatud aastail 1956—1958 ehitatud poollahtisi sigalaid ja suvelaagreid.

²² ORKA, f. R-6, nim. 13, s.-ü. 59, l. 4; s.-ü. 77, l. 121; s.-ü. 97, l. 1; s.-ü. 115, l. 87.

²³ NSVL RRKA, f. 7486, nim. 7, s.-ü. 1303, l. 72—74; s.-ü. 1386, l. 89—91; s.-ü. 1463, l. 90—92; s.-ü. 1532, l. 96—98; s.-ü. 1592, l. 1—3; ORKA, f. R-6, nim. 11, s.-ü. 1565, l. 25.

arv. Seevastu hobuste, vasikate ja lammaste pidamise tingimused ei paranenud kuigi oluliselt, 1950. aastate keskpaigaga võrreldes võib täheldada koguni mõningat tagasiminekut.²⁴

Tabelist 3 näeme, missuguse protsendi moodustas aastail 1953—1958 tüüpprojektide järgi ehitatud loomakasvatushoonete mahutavus kõigi kolhooside kasutuses olnud loomakasvatushoonete mahutavusest.²⁵

Tabel 3

Kolhoosides aastail 1953—1958 tüüpprojekti järgi ehitatud loomakasvatushoonete mahutavus
(protsentides kõigi vastava otstarbega loomakasvatushoonete mahutavusest. aasta lõpu seisuga)

Aastad	Tallid	Lehmalaudad	Vasikalaudad	Sigalad	Lambalaudad	Kanalad
1953	1,5	13,4	1,4	11,3	0,8	18,8
1954	2,8	19,8	1,9	16,4	1,4	26,5
1955	2,9	22,0	2,0	20,0	1,8	31,8
1956	1,7	27,2	2,3	25,5	1,8	37,6
1957	2,0	30,4	2,6	32,0	1,8	41,9
1958	5,7	30,3	2,4	38,8	1,6	42,3

Nagu näha, moodustasid ajakohased lehmalaudad, sigalad ja kanalad 1950. aastate lõpuks loomakasvatushoonetest küllaltki märkimisväärse osa. Tüüpprojektide järgi ehitatud tallide, vasika- ja lambalautade kogumahutavus jäi seevastu tagasihoidlikuks. Ehitustegevuses andis juba sel ajal end tunda hobuse taandumine mootori ees ja lambakasvatuse arengu aeglustumine. Kui aga arvestada, et reeglina ületas 1953. aastast alates loomakohtade arv kolhooside tootmishoonetes produktiivkarja ja hobuste tegeliku arvu,²⁶ siis oli võimalik pidada ajakohastes hoonetes ka märgatavalt suuremat protsenti olemasolevatest loomadest.

Vastavate andmete analüüsi põhjal võib väita, et 1958. aasta lõpul asus kolhooside ühiskarjast nõuetele vastavais hoonetes lehmadest 45%, sigadest 49% ja kodulindudest 57%. 1957. aastal tuli iga 10 kolhoosi kohta keskmiselt 8 uut või ümberehitatud veiselaut (Lääne- ja Edela-Eestis, 6, Kagu-Eestis 7 ning Põhja-, Kesk- ja Lõuna-Eestis 9).²⁷

Kuigi keskmised näitajad olid paranenud, oli olukord eesrindlikes ja mahajäänud kolhoosides tunduvalt erinev. Rohkem kui 40% vabariigi kolhoosides ei ehitatud A. Rati andmeil ajavahemikus 1950—1957 ühtki veiselaut.²⁸ Seega, kui majanduslikult tugevamate kolhoosides olid loomade pidamise tingimused enam-vähem nõuetekohased, asus nõrkade majandite ühiskari veel vanades talulautades.

Kõige jõudsamalt edenes ehitustegevus Paide rajoonis: aastail 1951—

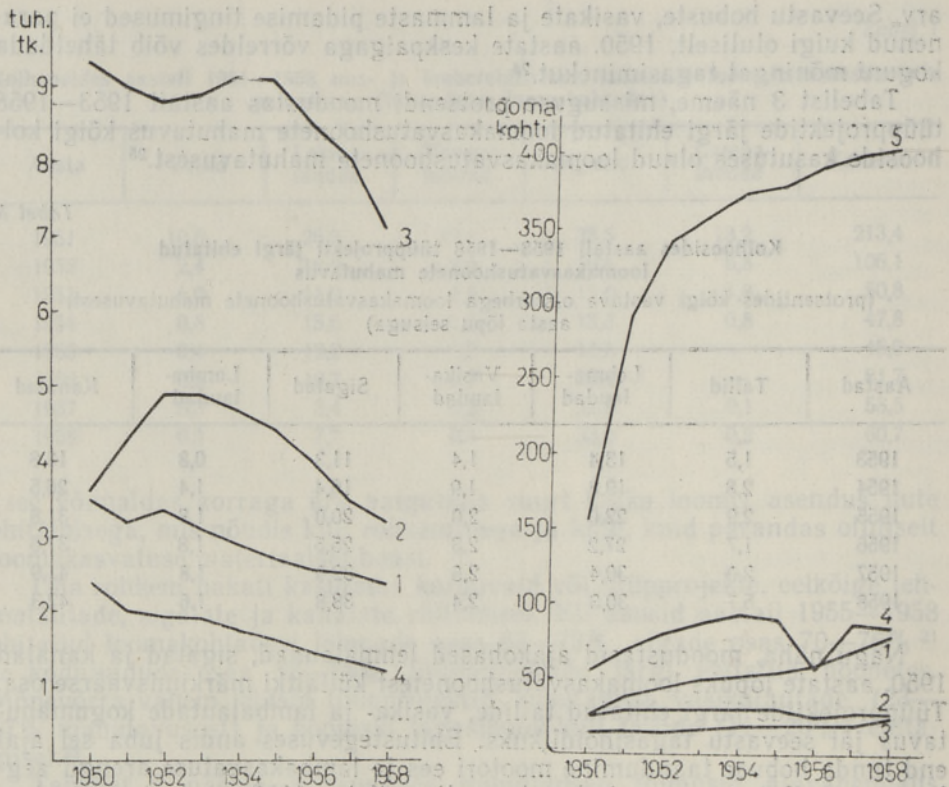
²⁴ Teatud määral on kõikumised mahutatud loomade arvus tingitud arvestusvigadest, sest paljudel juhtudel näitasid kolhoosid aastaaruannetes loomakasvatushoonete mahutavuse tegelikult sinna paigutatud loomade arvu, mitte aga normikohase mahutavuse järgi, nagu nõutud.

²⁵ Tabel on koostatud tabelites 2 ja 4 toodud andmete alusel.

²⁶ Aluseks on võetud 1. jaanuari seis. Seejuures tuleb aga arvestada, et 1. jaanuariks realiseeriti suur hulk loomi. 1. oktoobri 1953. a. seisuga ei jätkunud loomakohti 5,2 tuh. veisele, 8,6 tuh. seale ja 197,6 tuh. kanale (ORKA, f. R-6, nim. 11, s.-ü. 217, l. 9).

²⁷ A. Ratt, Majandusliku põhjenduse põhjalused loomakasvatuse tootmiskeskuste paiknemiseks Eesti NSV kolhoosides. Käsikiri ENSV TA Teaduslikus Keskarhiivis. Tallinn, 1958, lk. 16—17.

²⁸ Sealsamas, lk. 16.

Joon. 2. Kolhooside loomakasvatushoonete arv aastail 1950–1958 (aasta lõpu seisuga). 1 sigalad, 2 vasikalaudad, 3 lehmalaudad, 4 kanalad.

Joon. 3. Kolhooside loomakasvatushoonete keskmine mahutavus aastail 1950–1958. 1 sigalad, 2 vasikalaudad, 3 lehmalaudad, 4 lambalaudad, 5 kanalad.

1958 valmis seal loomakasvatushooneid 4,5 tuhat lüpsilehmale, 7,6 tuhat seale ja 34,4 tuhat kodulinnule. Tublide saavutustega paistsid silma ka Põlva, Rapla ja Viljandi rajoon, samal ajal jäi Hiiumaa, Otepää, Räpina ja Vastseliina rajoonis ehituse ulatus tagasihoidlikuks.

1950. aastail ilmnemise suurmajapidamise eelised juba ka selles, et vanu ja väikesi loomakasvatushooneid hakati asendama uute, moodsatega ja sellega seoses hakkas nende üldarv vähenema (vt. joon. 2).

Ehitustegevus ja nihked karja struktuuris tõid kaasa ka kasutatavate loomakasvatushoonete mahutavuse muutumise (vt. tabel 4²⁹).

Ehitiste mahutavus suurenes 1950. aastate algul jätkunud kollektiviseerimise tulemusena. Järgmistel aastatel hakkasid juba rohkem mõju avaldama ehitustegevus ja muutused ühiskarja struktuuris. Et kolhooside käsutuses olevad hooned võimaldasid vaadeldava perioodi teisel poolel mahutada rohkem loomi, kui neid kolhoosidel tegelikult oli, siis jäeti 1950. aastate teisel poolel kohati osa vanu hooneid tühjaks.

Kolhooside ehitustegevuse tulemused avaldusid ka loomakasvatushoonete keskmise mahutavuse suurenemises (vt. joon. 3).

Edusammud ehitustegevuses ei võimaldanud mitte ainult parandada karja

²⁹ NSVL RRKA, f. 7486, nim. 7, s. ü. 1010, l. 49, 54, 59; s. ü. 1105, l. 50, 55, 60; s. ü. 1183, l. 50, 55, 60; s. ü. 1303, l. 72–74; s. ü. 1386, l. 89–91; s. ü. 1463, l. 90–92; s. ü. 1532, l. 96–98, s. ü. 1592, l. 1–3; ORKA, f. R-6, nim. 11, s. ü. 1565, l. 25.

Tabel 4

Kolhooside loomakasvatushoonete mahutavus aastail 1950—1958
 (tuhandetes loomakohtades; aasta lõpu seisuga)

Aasta	Tallid	Lehma- laudad	Vasika- laudad	Sigalad	Lamba- laudad	Kanalad
1950	127,1	146,8	81,5	91,2	120,2	368,2
1951	137,6	151,2	120,5	125,9	114,3	587,4
1952	144,5	162,5	137,6	148,2	123,8	669,7
1953	142,2	169,8	139,2	151,7	128,9	681,6
1954	136,7	178,3	134,2	154,7	125,8	659,7
1955	128,9	181,9	123,0	153,2	119,2	617,9
1956	116,1	176,7	105,3	166,1	108,4	579,2
1957	106,0	173,6	97,5	172,7	101,0	542,4
1958	91,3	173,2	86,8	190,7	89,3	500,8

pidamise tingimusi, vaid kergendasid ka loomakasvatajate tööd. Kui 1950. aastal oli vesivarustus sisse seatud 72 ja farmisene transport 4 kolhoosilaudas³⁰ (masinlõpsi kohta puuduvad andmed), siis 1958. aastaks oli mehhaniseeritud vesivarustusega loomakasvatushooneis 43% veiste ja 47% sigade üldarvust. Samal ajal lüpsiti masinatega siiski ainult 4% kolhooside lüpsikarjast. Seega oli vaadeldava ajajärgu lõpul üks loomakasvatuse töömahukamaid lõike valdavas osas veel mehhaniseerimata.

Ehitustegevuse paremaks korraldamiseks moodustati 1956. aastal Eesti NSV Ministrite Nõukogu 29. aprilli 1956. aasta määruse nr. 85 «Abinõudest ehitustegevuse parandamiseks vabariigi kolhoosides» alusel neli kolhoosidevahelist ehitusorganisatsiooni. Esialgu oli osanikke vähe, sest paljud kolhoosid suhtusid nendesse organisatsioonidesse umbusklikult. Kuid aasta-aastalt osanikkolhooside arv kasvas ja tegevus hoogustus: kui 1956. aastal tehti ehitustöid ainult 299 000 rubla eest, siis järgmisel aastal juba 1,78 milj. rubla ja 1958. aastal 3,07 milj. rubla eest.³¹

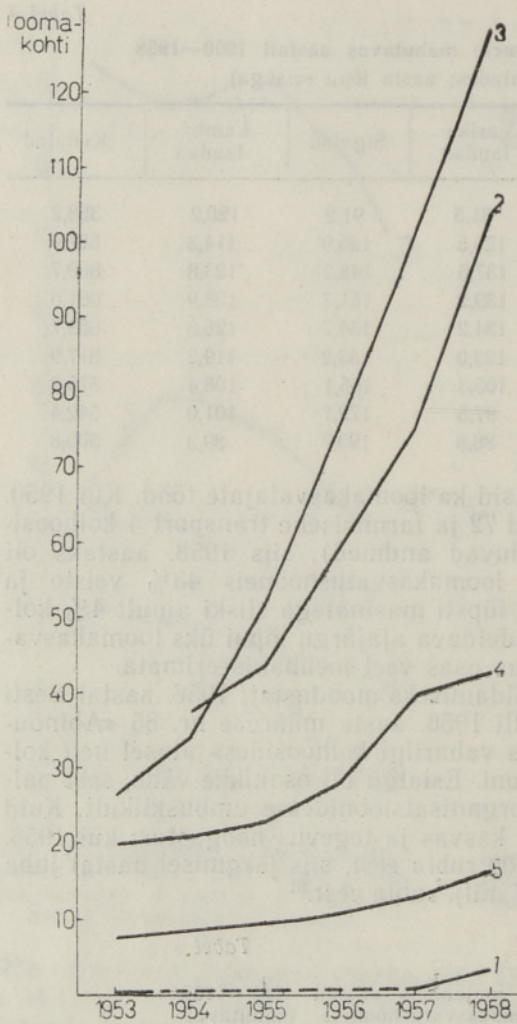
Tabel 5

Sovhoosides jt. riiklikes majandis aastail 1950—1958
kasutusele võetud loomakasvatushoonete mahutavus
 (tuhandetes loomakohtades)

Aasta	Lehma- laudad	Vasika- laudad	Sigalad	Kanalad
1950	2,6	1,0
1951	3,2	1,6	0,3	2,3
1952	3,2	0,3	0,8	3,7
1953	2,4	0,1	1,4	2,6
1954	1,4	0,7	8,6	8,0
1955	0,9	0,9	5,3	8,0
1956	1,3	0,5	9,0	21,5
1957	0,9	0,4	9,6	10,0
1958	2,7	0,1	18,9	6,6

³⁰ ORKA, f. R-6, nim. 11, s.-ü. 660, l. 18.

³¹ ORKA, f. R-6, nim. 13, s.-ü. 97, l. 4; s.-ü. 100, l. 5; NSVL RRKA, f. 7486, nim. 7, s.-ü. 1596^b l. 15.

Loomakasvatushoonete ehitamise üldisest ulatusest Eesti NSV sovhoosides ja teistes riiklikes majandites annab ülevaate tabel 5.³²

Aastail 1951—1958 valmis riiklikes majandis loomakasvatushooneid 20,6 tuh. veisele (sealhulgas 16,0 tuh. lehmale), 53,9 tuh. seale, 1,6 tuh. lambale ja 62,7 tuh. kodulinnule. Kuni 1954. aastani ehitati peamiselt veiselautu, sellest aastast peale hoogustus sigalate ja kanalate ehitamine.

Ehitustegevus laienes eriti pärast NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumit, mille otsuste kohaselt suurendati tunduvalt riiklike kapitaalmahutusi põllumajandusse. Kaasa mõjus ka osa kolhooside reorganiseerimine sovhoosideks, millega ühtlasi suurenes riikliku sektori osa põllumajanduses.

Vaadeldaval perioodil kasvas sovhooside loomakas-

Joon. 4. Sovhooside loomakasvatushoonete mahutavus aastail 1950—1958 (aasta lõpu seisuga). 1 lam-balad, 2 kanalad, 3 sigalad, 4 lehmalaudad, 5 vasikalad.

vatushoonete, eriti sigalate mahutavus (vt. joon. 4). Oluline osa selles oli ehitustegevusel, kuid samal ajal oli loomakohtade arvu kasv tingitud ka riikliku sektori laienemisest põllumajanduses. Edusammud ehitustegevuses võimaldasid töid mehhaniseerida suuremas ulatuses kui kolhoosides. Nii lüpsiti 1958. aastal masinatega 43% lehmadest ning mehhaniseeritud vesivarustusega lautades oli 55% veistest ja 46% sigadest.³³

*

Nagu näeme, kulges uute, ajakohaste loomakasvatushoonete, eriti lehmalaudad ja sigalate ehitamine Eesti NSV kolhoosides ja sovhoosides juba 1950. aastail edukalt. Aastail 1951—1958 valmis uusi või kohandati vanu loomakasvatushooneid 126,0 tuh. lehmale, 23,8 tuh. noorveisele, 226,0 tuh. seale, 24,2 tuh. lambale ja 703,6 tuh. kodulinnule. Selle tule-

³² Tabel on koostatud Statistika Keskvalitsuse andmete alusel.

³³ Statistika Keskvalitsuse andmed.

musena oli võimalik loomakasvatust suuremas ulatuses mehhaniseerida. Siiski ei suudetud veel majandite vajadusi täiel määral rahuldada. Esma-joones paranesid produktiivkarja pidamise tingimused tugevamates majandites. Et loomakasvatus on Eesti põllumajanduse peamine tootmis-haru, tuli järgmistel aastatel jätkata selle materiaalse baasi tugevdamist ehitustegevuse laiendamise teel.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Ajaloos Instituut

Toimetusse saabunud
1. VII 1975

М. РУБИН

О СТРОИТЕЛЬСТВЕ ЖИВОТНОВОДЧЕСКИХ ЗДАНИЙ В КОЛХОЗАХ И СОВХОЗАХ ЭСТОНСКОЙ ССР В 1950—1958 гг.

Резюме

В статье дан обзор строительства животноводческих зданий колхозами и совхозами ЭССР. Автор рассматривает состояние фондов животноводческих построек после проведения сплошной коллективизации сельского хозяйства в 1949—1950 гг. Сложившийся в основном из старых хуторских хлебов фонд животноводческих построек в целом по республике не отвечал потребностям крупного сельскохозяйственного производства. Кроме того, отмечались региональные различия в оснащённости животноводческими зданиями и несоответствие ее структуре обобществленного стада, сложившейся в ходе коллективизации.

В целях обеспечения сельскохозяйственных предприятий проектами животноводческих зданий в 1951 г. был создан ГИПР «Этсельхозпроект».

В 1951—1954 гг. деятельность «Этсельхозпроекта» ограничивалась в основном приспособлением всесоюзных типовых проектов к условиям республики. Кроме того, впервые в Советском Союзе были разработаны проекты 4-рядовой фермы, получившей вскоре распространение и в других союзных республиках.

Новым этапом в сельскохозяйственном строительстве стали 1954—1958 гг. Его характеризует применение новых самостоятельных проектных и конструктивных решений, а также более целесообразное использование застройки.

В 1951—1958 гг. в колхозах Эстонской ССР было сдано в эксплуатацию животноводческих построек (новых или перестроенных) на сотни тысяч скотомест (см. табл. 1). Среди сданных в эксплуатацию строений в начале десятилетия преобладали приспособленные хлева и конюшни, а с середины десятилетия началось широкое строительство новых помещений. Большое распространение получили повторные и типовые проекты (см. табл. 2).

Положение в передовых и отсталых колхозах было различным. В 1950—1957 гг. 40,4% колхозов не сдали в эксплуатацию ни одной новой или перестроенной фермы для крупного рогатого скота.

В совхозах до сентябрьского пленума ЦК КПСС 1953 г. основное внимание уделялось строительству ферм для крупного рогатого скота, а с 1954 г. значительно возросло строительство свинарен и птичников.

В результате строительной деятельности укрепилась материальная база животноводства, что позволило уже в большем масштабе перестраивать производственную технологию этой отрасли сельского хозяйства путем механизации трудоемких процессов.

Институт истории
Академии наук Эстонской ССР

Поступила в редакцию
1/VII 1975

M. RUBIN

**ERRICHTUNG VON VIEHZUCHTBAUTEN IN DEN KOLCHOSEN UND
SOWCHOSEN DER ESTNISCHEN SSR IN 1950—1958***Zusammenfassung*

Der Aufsatz bringt eine Übersicht der Viehzuchtbauten in den kollektiven und sowjetischen Wirtschaften der Estnischen SSR. Der Verfasser betrachtet den Bestand dieser Bauten nach der Durchführung der durchgängigen Kollektivierung der Landwirtschaft in 1949—1950. Der genannte Bestand umfaßte im wesentlichen die von den Einzelgehöften übernommenen Ställe und entsprach in der Summe nicht den Bedürfnissen der Großwirtschaft. Die Ausstattung wies regionale Unterschiede auf und war nicht im Einklang mit den Anforderungen der vergesellschafteten Großherden.

In 1951 wurde ein Staatlicher Projektierungsinstitut gegründet, der «Estselchosprojekt», der die neuen landwirtschaftlichen Unternehmen mit Projekten der Viehzuchtgebäude versorgen sollte.

In 1951—1954 beschränkte sich die Tätigkeit des Instituts meist auf die Anpassung allgemein-sowjetischer Typprojekte an die Verhältnisse der Estnischen SSR. Außerdem wurden erstmalig in der Sowjetunion Projekte einer vierreihigen Farm ausgearbeitet, — Projekte, die alsbald auch in anderen Unionsrepubliken Anwendung fanden.

Die Jahre 1954—1958 bildeten in der landwirtschaftlichen Bautätigkeit eine neue Etappe. Sie brachte neue selbständige konstruktive Lösungen und eine zweckmäßigere Ausnützung der Bebauung.

In 1951—1958 wurden in den Kolchosen der Estnischen SSR neue oder rekonstruierte Viehzuchtgebäude für Hunderttausende von Rindern dem Betrieb übergeben (s. Tab. 1), — am Anfang des Dezenniums meist rekonstruierte, seit der Mitte des Dezenniums neue. Große Verbreitung erlangten sekundäre und Typprojekte (s. Tab. 2).

In den fortschrittlichen und den rückständigen Kolchosen war die Lage verschieden. In 1950—1957 haben 40,4% der Kolchase keine einzige neue oder umgebaute Viehzuchtfarm (für Rinder) in Gang gesetzt.

Vor dem Septemberplenium (1953) des Zentralkomitees der KP der Sowjetunion widmeten die Sowchase die meiste Aufmerksamkeit dem Bau von Großviehfarmen; seit 1954 hingegen erweiterte sich merklich der Bau von Schweineställen und Geflügelfarmen.

Im Ergebnis der Bautätigkeit festigte sich die materielle Basis der Viehzucht, wodurch es möglich wurde, die Betriebstechnologie dieser Landwirtschaftsbranche durchs Mechanisieren arbeitsintensiver Vorgänge umzugestalten.

*Institut für Geschichtsforschung
der Akademie der Wissenschaften
der Estnischen SSR*

Eingegangen
am 1. Juli 1975